

УДК 347.965(477)

АДВОКАТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Нестерчук Л.П., старший викладач
кафедри організації судових та правоохоронних органів
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена адвокатському самоврядуванню, його правовому статусу та внесеним змінам до Конституції України у частині правосуддя. У статті розглянуті питання про відповідальність органів адвокатського самоврядування, які повинні скеровувати та направляти діяльність адвокатів, навіть тих, хто працює за контрактом із державними або місцевими центрами надання правової допомоги.

Ключові слова: адвокатське самоврядування, адвокатура, Національна асоціація адвокатів України, реформи, гарантії адвокатської діяльності, органи самоврядування.

Статья посвящена адвокатскому самоуправлению, его правовому статусу и внесенным изменениям в Конституцию Украины в части правосудия. В статье рассмотрены вопросы об ответственности органов адвокатского самоуправления, которые должны направлять деятельность адвокатов, даже тех, кто работает по контракту с государственными или местными центрами предоставления правовой помощи.

Ключевые слова: адвокатское самоуправление, адвокатура, Национальная ассоциация адвокатов Украины, реформы, гарантии адвокатской деятельности, органы самоуправления.

Nesterchuk L.P. ADVOCATE GOVERNMENT IN UKRAINE

The article is devoted advocate government, its legal status and changes to the Constitution of Ukraine in terms of justice. The questions about the responsibility of the legal profession that should guide and direct the activities of lawyers, even those who work under contract with the state or local centers providing legal assistance.

Key words: government lawyer, lawyers, National Association of Ukraine, reforms guarantee advocacy, governments.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших правозахисних інститутів у сучасній українській історії виступає адвокатура. Зважаючи на тенденцію поступової інтеграції у європейський правовий простір, проблематика значення адвокатури як одного з інститутів демократії, гарантії захисту прав і свобод членів суспільства та її внутрішньої організації видається дуже важливою та актуальною як для національного законодавства й української держави, так і для держав, де сформоване й діє адвокатське самоврядування.

Забезпечення права на захист – один з найважливіших напрямів діяльності справді демократичної держави, який неможливо уявити без розвитку та функціонування адвокатури.

Ступінь розробленості проблеми. Наукові дослідження особливостей та видів адвокатського самоврядування були предметом дослідження багатьох науковців, видатних юристів: О.Д. Святоцького, В.С. Ковальського, Т.В. Варфоломєєва, В.Т. Маляренка, Н.М. Бакаєвої та інших.

Велике значення у вивченні адвокатури взагалі та адвокатського самоврядування зокрема відіграють наукові праці та напрацювання видатних вчених, праці яких зазначені за текстом статті і у списку використаної літератури: І.Ю. Головацького, В.В. Нікітченка, С.Ф. Сафулька, О.Д. Святоцького, Л.В. Тація, С.Я. Фурси, Я.П. Зейкана, Д.П. Фіолевського та інших.

Мета статті – висвітлення особливості адвокатського самоврядування та огляд існуючих у цій сфері проблем, актуальність яких в обраній темі обумовлена особливим статусом адвокатури як важливого правозахис-

ного інституту, гарантії розвитку громадянського суспільства та реалізації тих реформ, які наразі проходять в нашій державі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безумовно, без здійснення та реалізації права на захист говорити про побудову демократичної держави неможливо, більш того, у зв'язку з необхідністю приведення національного законодавства до норм міжнародного права роль адвокатури бачиться своєрідним індикатором справжності реалізації законодавчих ініціатив на практиці.

У європейській системі права адвокатури відведено дуже важливе місце, оскільки саме адвокати виступають гарантом здійснення права на захист. Це підтверджує судова практика Європейського суду з прав людини, звернення до якого без участі адвоката неможливе.

У сучасності правова основа функціонування адвокатури включає Конституцію України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та підзаконні нормативно-правові акти. Важливу роль відіграють також акти Національної Асоціації Адвокатів України (далі – НААУ).

Відповідно до ст. 59 Конституції України адвокатура в Україні діє з метою забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах [1].

Згідно з нормами Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатура України є недержавним самоврядним інститутом, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання своєї організації та діяльності [2].

Адвокатське самоврядування діє з метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні [2]. Тобто адвокатське самоврядування виступає своєрідним гарантом діяльності адвокатів та захисту їх прав та інтересів клієнтів. На думку Д.П. Фіолевського, для розвитку України як правової держави необхідно гарантування своїм громадянам право на доступну, якісну та дієву правову допомогу. При цьому він зазначає, що необхідне не тільки виховання висококваліфікованих юристів, а й створення сильної і незалежної, асоційованої на добровільних засадах та принципах повного самоврядування адвокатури [3, с. 52–53].

Адвокатське самоврядування визначається як гарантоване державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури в порядку, встановленому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2]. Основні засади його діяльності також ґрунтуються на нормах вказаного Закону, який визнає адвокатуру, по-перше, недержавним, та, по-друге, самоврядним інститутом.

Аналізуючи норми Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», можна зазначити, що до органів адвокатського самоврядування відносяться: Рада адвокатів регіону, КДКА – кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, Ревізійна комісія адвокатури адвокатів регіону, ВКДКА, Вища ревізійна комісія адвокатури, Рада адвокатів України. Стаття 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» відносить до них ще з'їзд адвокатів України та конференції адвокатів регіонів. Отже, рішення з'їздів та рад, а також конференцій та рад є обов'язковими для виконання всіма адвокатами і обраними з'їздом органами [3, с. 106]. Таким чином, формами адвокатського самоврядування виступають: конференція адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Київ, міста Севастополь); рада адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Київ, міста Севастополь); Рада адвокатів України; з'їзд адвокатів України.

Крім форм адвокатського самоврядування, окремо необхідно виділити Національну асоціацію адвокатів України. Вона створюється як недержавна, некомерційна, професійна організація адвокатів, з метою об'єднання усіх адвокатів України та реалізації завдань адвокатського самоврядування.

Для гарантії діяльності адвокатське самоврядування базується на певних засадах, а саме: принципах виборності, гласності, обов'язковості для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, підзвітності, заборони втручання органів адвокатського самоврядування у професійну діяльність адвоката [2].

На думку Іванцової А.В., органи адвокатського самоврядування за своєю суттю є органами саморегуючого співтовариства

адвокатів, що формуються цим співтовариством для вираження їх інтересів та здійснюють покладені на них законом, іншими нормами права повноваження з внутрішнього управління адвокатами з метою забезпечення їх незалежності [4, с. 2].

На НААУ покладаються обов'язки, тісно пов'язані із захистом прав та інтересів адвокатів, а також сприянням розвитку інституту адвокатури. Зокрема, НААУ повинна здійснювати представницьку функцію (представляти адвокатуру України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями, делегувати представників до органів державної влади), захисну функцію (захистити порушені професійні права адвокатів та забезпечувати гарантії адвокатської діяльності), організаційну функцію (забезпечувати високий професійний рівень адвокатів України та доступ та відкритість інформації стосовно адвокатів України).

Виходячи з вказаного, треба зазначити, що НААУ об'єднує органи адвокатського самоврядування, оскільки діє через організаційні форми адвокатського самоврядування, передбачені чинним законодавством.

Д.П. Фіолевський, розглядаючи функції НААУ, окремо розглядає захисну функцію. Він зазначає, що «захист прав адвокатів та забезпечення гарантії адвокатської діяльності особливо важливого значення набуває саме тепер, з набранням чинності нового КПК. Ряд норм чинного кримінально-процесуального кодексу, де адвокати-захисники відводяться статті 45–54 глави 3 КПК, по-новому трактують місце, роль та права адвоката у кримінальному провадженні. Ці новели дають обережні надії на майбутнє, надихають адвокатів на більш самовіддану і активну діяльність» [3, с. 170].

Проблематичним питанням на теперішній час залишається визначення статусу органів надання безоплатної правової допомоги адвокатами, які формально відносяться до інституту адвокатури, проте не відповідають визначенню органів адвокатського самоврядування. Питання надання безоплатної правової допомоги регулюються ст. 25 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в якій міститься норма, що порядок та умови залучення адвокатів до надання безоплатної правової допомоги встановлюються законом [2]. Для реалізації надання безоплатної правової допомоги було прийнято профільний Закон України «Про безоплатну правову допомогу», який набрав чинності 9 липня 2011 року.

Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» надають первинну правову допомогу в межах компетенції міністерства інші центральні органи виконавчої влади; їх територіальні органи в областях, районах та містах; обласні та районні державні адміністрації; міські державні адміністрації у містах Києві та Севастополі; сільські, селищні та міські ради; обласні та районні ради [5].

Ради адвокатів регіону можуть лише оцінювати якість, повноту та своєчасність надання адвокатами безоплатної первинної правової допомоги. Для цього до них повинні звернутися відповідні органи: щодо первинної безоплатної правової допомоги, таким органом є органи місцевого самоврядування, вторинної – за зверненням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів.

С.В. Гончаренко зазначає, що втручання органів місцевого самоврядування та державної влади у діяльність адвокатури є правомірним лише за умови суворого дотримання двох ключових вимог:

1) втручання має бути таким, що повністю, без жодних «перегинів» відповідає поставленій меті, воно повинно слугувати виключно забезпеченню ефективної безоплатної правової допомоги;

2) втручання має бути пропорційним, тобто таким, що є мінімально необхідним для досягнення зазначеної мети [6, с. 13–14]. Він встановлює вказані засади як вузькі межі державного впливу на адвокатуру у площині надання безоплатної правової допомоги. В іншому разі, «якщо держава під благородними гаслами вдається до дій, що обмежують незалежність адвокатури в більшому обсязі, ніж це мінімально необхідно для досягнення поставленої законної мети, – порушення фундаментальних принципів діяльності адвокатури неминуче» [6, с. 14].

Тобто створення та функціонування центрів безоплатної правової допомоги здійснюється органами держави або місцевого самоврядування, а органи самоврядування адвокатури мають право лише оцінювати роботу центрів, не маючи можливості впливати на їх створення та організацію. На нашу думку, це порушує саме поняття адвокатури як єдиного правозахисного інституту, покликаного для реалізації права на захист в Україні.

НААУ має можливість захищати адвокатів в органах самоврядування адвокатури, фактично позбавленого цього права щодо тих адвокатів, які укладають контракти з центрами надання безоплатної правової допомоги. Це певним чином руйнує систему адвокатських органів, залишаючи центри поза організацією адвокатури взагалі.

Саме органи адвокатського самоврядування повинні керувати направленнями діяльності адвокатів, навіть тими, хто працює за контрактом з державними або місцевими центрами надання правової допомоги, інакше говорити про захист їх прав неможливо.

З метою наближення українського законодавства до європейських стандартів Верховною Радою України нещодавно були розглянуті зміни в частині правосуддя в Конституцію України, а саме: 2 червня Верховна Рада прийняла в другому читанні і в цілому законопроект № 3524 «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)».

Конституційна реформа правосуддя заклала основу для подальших змін у сфері судочинства та запропонувала внести суттєві зміни в його реформування. Крім того, парла-

мент прийняв за основу і в цілому законопроект № 4734 «Про судоустрій і статус суддів», раніше внесений в парламент Президентом України як невідкладний. Цей Закон вступить в силу тільки після підпису його Президентом та вступу в силу змін до Конституції в частині правосуддя (після підписання Президентом України Закону України «Про внесення змін до Конституції України (в частині правосуддя)»).

У прийнятих змінах до Конституції дуже багато новацій. Але основне – це усунення Верховної Ради з процесу призначення суддів, а також посилення ролі Президента в цьому процесі. Але одночасно посилюється суддівське самоврядування і усувається вплив президента і Верховної Ради на Конституційний Суд України, тому затвердження реформи дуже добре прийняла європейська спільнота.

Що стосується Закону від 2.06.2016 року, то він підсилює відповідальність суддів за правдивість відомостей в деклараціях і передбачає перевірку всіх нинішніх суддів. Змінами до частини правосуддя було включено і поновлення прав адвокатів. В силу вступає Конституція України, яка поповнилася статтею 131-2, згідно з якою «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення». Чому так? Тому, що адвокати є фахівцями і проходять два етапи відбору: перший – це кваліфікаційний іспит і другий – проходження шестимісячного стажування під наглядом більш досвідчених адвокатів-наставників. І головне те, що переважно всі діють в рамках Правил адвокатської етики та несуть дисциплінарну відповідальність за порушення та власні недоліки роботи під час захисту інтересів громадян.

Таким чином, захищати свої інтереси в суді сторони зможуть або особисто, якщо ми говоримо про фізичних осіб (громадян), що в разі відсутності юридичної освіти і досвіду в області права значно знижує шанси на ефективний захист своїх прав, або за допомогою представника – адвоката. Однак, звичайно, існують і певні винятки, наприклад, коли представниками можуть бути не тільки адвокати. Перелік таких випадків не може бути розширений іншими Законами. Йдеться про представництво в трудових спорах, незначних суперечках щодо виборів і референдумів та деяких інших випадках, встановлених ст. 131-2 Конституції.

Обмеження на представництво в суді виключно адвокатами вводиться поступово в залежності від судової інстанції для запобігання кризису у правовій системі. Так, у Верховному Суді України і судах касаційних інстанцій без адвокатів не обійтися вже з 01.01.2017, в судах апеляційної інстанції – з 01.01.2018, а в судах першої інстанції – з 01.01.2019 року.

Отже, завдяки прийнятій конституційній реформі судочинство в Україні перейде на новий, більш високий і досконалий рівень, і, у свою чергу, реформа піднесе українську адвокатуру на вищий щабель її положення, а професію адвоката зробить більш шанованою та професійною.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок у даному

напрямі. Самостійність адвокатури, незалежність її від державних органів є одним із основних моментів організації цього правового інституту. У «Стандартах незалежної юридичної професії», прийнятих Міжнародною асоціацією юристів на її конференції у вересні 1990 р., підкреслюється, що незалежність юридичної професії – це істотна гарантія здійснення захисту прав людини, необхідна для отримання якісної юридичної допомоги. А саме щоб ця допомога була якісною та дійсно професійною, в Україні діє адвокатське самоврядування – визначена нормативно-правовими актами система органів, яка надає адвокатам в Україні право на реалізацію правових гарантій адвокатської діяльності, що мають за мету забезпечити правову допомогу на високому професійному рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 // Відомості Верховної Ради України від 05.07.2013. – 2013 р. – № 27. – С. 1438. – Ст. 282.
3. Фіолевський Д.П. Адвокатура : [підручник] / [Д.П. Фіолевський]. – 3-тє вид., випр. і доп. – К. : Алерта, 2014. – 624 с.
4. Іванцова А.В. Ознаки та загальні риси адвокатського самоврядування / А.В. Іванцова // Часопис Академії адвокатури України. – 2010. – № 9. – 4 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aau.edu.ua/>.
5. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 05.07.2012 // Відомості Верховної Ради України від 08.07.2011. – 2011 р. – № 51. – Ст. 577.
6. Проблеми надання безоплатної правової допомоги. Короткий огляд новітніх тенденцій / С.В. Гончаренко // Адвокат. – 2011. – № 11. – С. 12–16.

УДК 347.97

ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЯК ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Хмелевська Н.В., к. ю. н., доцент
кафедри кримінального права та процесу
Хмельницький університет управління та права

Стаття присвячена аналізу поняття правової допомоги як основи діяльності адвоката. Розглянуто сфери надання правової допомоги адвокатом, обґрунтовано необхідність монополії у судах адвокатури.

Ключові слова: *правова допомога, адвокат, захист, представництво, монополія у судах.*

Статья посвящена анализу понятия правовой помощи как основы деятельности адвоката. Рассмотрены сферы предоставления правовой помощи адвокатом, обоснована необходимость монополии в судах адвокатуры.

Ключевые слова: *правовая помощь, адвокат, защита, представительство, монополия в судах.*

Khmelevska N.V. THE CONCEPT OF LEGAL AID AS THE BASIS OF AN ATTORNEY

This article analyzes the concept of legal aid as the basis of an attorney. We consider the scope of legal aid lawyer and the necessity of a monopoly in the courts of the legal profession.

Key words: *legal aid, lawyer, defense of monopoly in the courts.*

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні відсутнє чітке окреслення категорії «правова допомога» в контексті основного змісту діяльності адвоката.

Необхідно виділити існуючі в Україні підходи до вирішення цього питання, що внесе системність до розуміння сутності правової допомоги.

Ступінь розробленості питання. Значний внесок у дослідження проблем правової допомоги у контексті діяльності адвоката у вітчизняному правовому полі зробили науковці Ю.П. Аленін, М.Ю. Барщевський, О.Д. Бойков, Т.В. Варфоломеева, І.Ю. Гловацький, В.Г. Гончаренко, С.В. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, О.Л. Жуковська, Л.О. Зашляпін, Я.П. Зейкан, О.М. Ларін, Ю.І. Лубшев, П.А. Лупинська, В.Т. Малярєнко, М.А. Маркуш, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, О.В. Орлова, І.Д. Перлов, В.О. Попелюшко, В.В. Рожнова, В.М. Савицький, О.Д. Святоцький, З.Д. Смітєнко, Ю.І. Стецовський, М. С. Строгович, Д.П. Фіолевський, Г.І. Чангулі, М.О. Чельцов, В.П. Шибіко, М.Є. Шумило, О.Г. Яновська та ін.

Мета – аналіз поняття правової допомоги як основи діяльності адвоката.

Виклад основного матеріалу. Найбільш розгорнуте тлумачення правової допомоги (у порівнянні із іншими, що наводяться у довідковій літературі) можна отримати за характеристикою права на правову допомогу, що міститься у Великому енциклопедичному юридичному словнику [1, с. 270]: це одне з основних конституційних прав громадян (ст. 59 Конституції України), покликане забезпечити захист прав людини в судовому та інших процесах, надається кожному, хто потребує допомоги і звертається за нею. Це право здійснюється у формі надання юридичних консультацій і роз'яснень з юридичних питань, усних і письмових довідок щодо законодавства; складання заяв, скарг та інших документів, що мають юридичну силу; засвідчення копій відповідних документів; здійснення представництва в суді та інших державних органах; правового забезпечення підприємницької діяльності громадян тощо. У випадках, передбачених законом, правова допомога надається безоплатно.